

Oltu Şura Hükümeti

Oltu, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşında Rusya tarafından işgal edildi. Rusya, ilhakin ardından Oltu'yu Kars'a bağladı. Kars'ı da Kars, Kağızman, Ardahan ve Oltu kazalarından müteşekkil bir askeri sancağı (oblast) dönüştürerek doğrudan Kafkasya Genel Valiliği'ne bağladı. Oltu, 1917 yılı idari taksimata göre; Oltu ve Tavusker/Olur kazalarından meydana geliyordu. Oltu kazası Lespek, Kosor ve Bardız nahiyelerinden, Tavusker kazası ise Penesgert ve Tavusker nahiyelerinden oluşuyordu.

Oltu, Kars-Ardahan-Erzurum güzergâhında stratejik noktalarından biriydi. Ruslar açısından Erzurum'un önemli savunma hattını teşkil eden Deveboynu'nu çevirme imkanı verirken, Osmanlı Devleti açısından Ardahan ve Kars'a ilerlemeyi kolaylaştıran üs durumundaydı.

Rus Hükümeti, Elviye-i Selase'yi ilhak ettikten sonra imparatorluğun parçası yapmak amacıyla bir dizi idari, askeri ve demografik adımlar attı. Bu adımlarla Türklerin teşkilatlanmasına mani olmak ve onları azınlığa düşürmek istiyordu. Buna mukabil Ermeni, Gürcü ve Rumlara her türlü desteği verdi. Rus hükümetinin baskıları sonucunda yüz bine yakın Türk, memleketini terk etti. Boşalan köy ve kasabalara Çarlığın muhtelif yerlerinden getirilen hıristiyan unsurlar yerleştirildi.

Türkler arasında teşkilatlanma faaliyetleri 1905'te Rusya'da meşrutiyetin ilanından sonra başladı. Bu çabalar Birinci Dünya Savaşı'na kadar devam etti. Rus Hükümeti, Birinci Dünya Savaşı'nın başında bölgede bir kalkışma olmaması için sıkıyönetim uygularken askeri gücünü de artırdı. Ayrıca 150'den fazla milliyetçi-vatansever ismi iç kesimlere sürgün ederek Türk halkını başsız ve teşkilatsız bırakmaya çalıştı.

Birinci Dünya Savaşı ve bilhassa Sarıkamış Harekâtı Elviye-i Selase'de kurtuluş ümidini doğurdu. Sarıkamış, Oltu, Göle ve Ardahan ahalisi Osmanlı ordusuna destek verdi. Fakat Sarıkamış Harekâtı felaketle sonuçlanınca Rus ordusu 4 Ocak 1915'te Ardahan'ı, 12 Ocak 1915'te Oltu'yu geri aldı.

Rus ordusu Osmanlı ordusuna yardım ettikleri gerekçesiyle adı geçen yörelerde katliamlara başlayarak bunu aralıksız üç ay devam ettirdi. Ermeni taburları ve Rum çeteleri mezalime iştirak ve öncülük ederken Oltu'da olduğu gibi kazanın Ermeni ahalisi ile başka yörelerden gelen Ermeni çeteleri de katliamlarda rol oynadı.

Rus ordusu Oltu'ya ilerlerken Türk ordusuna yardım ettiklerinden ötürü Havdos köyü erkekleri kâmilin, Terpink ve Bahçecik köyleri erkeklerinin ise büyük kısmı katledildi. Oltu kazasındaki Ermeniler de Rus ordusunun gelişinden faydalanarak Türk ahaliye saldırdı. Öldürülenlerin sayısı tespit edilemese de halkın mallarının dörtte üçü yağmalandı. Oltu'ya üç saat mesafede Sivri ve Navorman köylerine saldıran Ermeni kıtaları Müslüman ahaliyi katlederek eşya, mal ve hayvanlarını gasp etti. Ermeniler "Peneserd, Orek Çolakir, Oğdabad, Haydos, Kamis" köylerine Osmanlı askerlerini davet ettikleri iddiasıyla taarruz ederek ahalisini katletti. Peneskir köyünde ise erkekler cami önüne toplanırken haneler yağmalandı, kadın ve çocuklara katledildi. Keban köyünde benzer durum yaşandı. Pirinik köyünün ahalisinin tamamı Ermeni çeteleri tarafından katledildi. Küçük çocuklar diri diri toprağa gömüldü.

Oltu kazasında yaşananların benzeri Tavusker/Olur kazası ve köylerinde tatbik edildi. General Maslowski eserinde Olur mıntıkasında bazı köylerin ahalisinin toplu halde Türklere katılmış olduklarından dolayı cezalandırılmaları için II. Türkistan Kolordusuna emir verildiğini yazmaktadır ki, bu cümle katliamların itiraf niteliğindedir. Olur kazası merkezindeki yaşanan kıyam Ermeni çete reisi Artinof tarafından gerçekleştirildi.

Hariciye Nezareti Dahiliye Nezareti'ne 22 Şubat 1330/7 Mart 1915'te gönderdiği tezkerede Kars ve Ardahan havalisinde Rus hükümetinin tahrikiyle bilhassa Ermeniler tarafından katledilen Müslüman erkeklerin sayısının otuz bine vardığı, evlerin yakıldığı ve kış mevsiminde biçare kadın ve çocukların perişan edildiğini bildirilmekteydi.

Oltu Sancağında yaşanan katliamlar 1918-1920 yıllarında şiddetini artırarak devam edecekti. Kosor'da Egidkomu, Kârlıkık, Hegbesor, Balkaya, Ağunder, Nekavzer, Ersenek ve Köşk köyleri Ermeniler tarafından tahrip edilerek yakıldı. Bundan başka Kosor nahiyesini teşkil eden 31 köyün ahalisinin değerli eşyaları, malları ve hayvanatları yağma edildi. Bu köylerden dağınık halde 500'den çok Müslüman ahali öldürüldü. 27 Temmuz 1920'de Penek nahiyesinin işgalini Zadgreh/Zadeğrek ve Mişeh/Muşih köylerini hedef alan saldırılar izledi. Köylerin erkekleri katledilirken ahalinin eşya ve malları da gasp edildi.

Tavusker/Olur kazasına bağlı Pertevan, Hanımkomu, Kaban, Tecerek, Kuzukomu, Kazıhan, Eğrikilise, Sakurbet, Köprübaşı, Yukarı Penesgert, Aşağı Penesgert, Adrak, Yukarı Kızılköy, Aşağı Kızılköy, Kelaşut, Kab, Mıhlık, Çöleger, Kısmama, Pertanus, Ağdadap, Haydos, Kâmhıs ve Arkivis köyleri 1920'de kurtulana kadar Ermeni katliamlarına maruz kalırken köylerin çoğu top atışlarıyla tamamen veya kısmen tahrip edildi.

Rus ordusunun Ardahan ve Oltu'ya yeniden hakim olmasıyla başlayan katliamlardan kurtulabilenlerin büyük kısmı Azerbaycan topraklarına, Osmanlı Devleti'ne ve İran'a sığındı. Bu vaziyeti gören Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi, Rus hükümetinden aldığı izinle Elviye-i Selase halkına yiyecek, giyecek, tıp ve ilaç yardımında bulundu. Oltu sancağı da yardım yapılan yerlerin başında geliyordu. Cemiyet Oltu ahalisine aynî ve naktî yardımın yanı sıra yetimhane açarak sahipsiz ve yetim Müslüman çocukları koruma altına aldı.

1917'den itibaren Rusya'da baş gösteren siyasi buhran Türkler arasında hürriyet ümidini yeniden yeşertti. Şubat devrimiyle iktidara gelen Rus hükümeti genel af ilan ederek sürgün edilen Elviye-i Selase Türklerinin memleketlerine dönmelerinin yolunu açtı. Geri dönen vatanseverler, Türk ahaliyi korumak ve haklarını savunmak maksadıyla Cemiyeti Hayriye temsilcileriyle irtibata ve işbirliğine geçtiler. Bu sayede Nisan 1917'de Cemiyeti Hayriye Kars bölge sorumlusu Alihan Kantemirov'un liderliğinde "Kars Gizli İslam Komitesi" kuruldu. Komite, Cemiyeti Hayriye'nin yardımıyla teşkilatlanmaya ve silahlanmaya başladı. Komite bu maksatla Ali Rıza Ataman'ı Kağızman'a, Fahrettin Erdoğan'ı Sarıkamış'a, Dr. Esat (Oktay) Beyi de Oltu'ya gönderdi.

Rusya'daki siyasi buhran yılsonuna doğru doruğa ulaştı. Kasımda iktidara gelen Sovyet Hükümeti 8 Kasım 1917'de "ilhaksız ve tazminatsız" barış teklifinde bulundu. Ardından dağılmayı önlemek ve yeni yönetime meşruiyet kazandırmak amacıyla 15 Kasım 1917'de Milliyetler Beyannamesi'ni yayınladı. Beyanname halklara yeni idareler kurma hakkı tanıyordu. Kars'ta da yeni halk idaresine Türkleri temsilen Alihan Kantemirov valiliğe, Halilbeyzade Ali Bey mutasarrıflığa, Cihangirzade Aziz Bey de halk komiserliğine seçildi. 18 Aralık 1917'de ise yeni ordunun milliyet esasına göre kurulacağı ilan edildi. Kars İslam Komitesi, Kars İslamları Askeri Meclisi'ni oluşturmak üzere harekete geçti. Cemiyeti Hayriye'nin Kars temsilcilerinden Ali Rıza Karaşarov'un gayretiyle 30-31 Ocak 1918'de kongre toplandı. Kongreye katılanlar içinde Oltulu Yusuf Ziya Bey, Kağızmanlı Ali Rıza Bey, Çıldır Dr. Esat Bey, Sarıkamışlı Fahrettin Bey ve Karslı Hafız Kurban Efendi öne çıkıyordu. Kongre sonucunda Ali Rıza Karaşarov'un başkanlığında kaza temsilcilerinden meydana gelen bir "Askeri Meclis" oluşturuldu.

Oltu'daki siyasi teşkilatlanmada en büyük rolü Cemiyeti Hayriye temsilcisi İsmail Nazaraliyev oynadı. İsmail Bey'in liderliğinde Dr. Esat Bey ve Oltu'nun ileri gelenlerinden Tahirbeyzade Yusuf Ziya Bey'in çabalarıyla 1917 yılı

sonbaharında “Oltu Milli İslam Komitesi” kuruldu. Komite bir başkan ve altı üyeden oluşuyordu. Cemiyet Hayriye’nin Oltu Şubesi adı altında faaliyet yürüten Komitenin merkezi Oltu olup, Olur ve Narman kazaları da komiteye bağlıydı. Komitenin önde gelen üyeleri; İsmail Nazaraliyev (başkan), Haşimoğlu Yasin Bey (katip), Haşimoğlu [Yusuf Ziya Bey](#), Dr. Esat Oktay, Şerifoğlu Mehmet Bey (Olur kaymakamı), Örtülü köyünden Hüseyin Sırrı (Köycü), Hasanoğlu İsmail Bey (Oltu Jandarma komutanı), Şakirzade Ahmet Bey, Yenigazi köyünden Şafi Kurban, Mehmet Sadık Efendi, Süleyman Efendi, Mehmet Çavuş, Molla Bilal, Dağgirli Taştan Efendi, Sefer Efendizade Ahmet ve Terpinikli Molla Veysel idi.

İslam Komitesi kurulduğunda Oltu’da Ermeni Taşnak Komitesi ile Rus idaresinin devamı niteliğinde olan Rus ve Ermenilerin ağırlıkta buldukları “Er İcra Komitesi” etkin bir haldeydi. Komitenin başında Gürcü subay Bakradze bulunuyordu.

Oltu’da halk yönetimi kurulması için seçim çalışmalarının başlaması Oltu Milli İslam Komitesi’nin genişlemesine ve kuvvetlenmesine imkan verdi. Rus, Rum ve Ermeni komiteleri ise seçimlerde Türkleri dışarıda bırakmaya çalıştı. Fakat Yasin Bey ve Dr. Esat Bey’in Türk adayların kazanması yönündeki çabaları sonuç verince Oltu Milli İslam Komitesi’nin adayları seçimleri kazanarak şehrin idaresini ele aldı. Oltu’nun yönetiminde Türklerin söz sahibi olması Ermeni ve Rumların düşmanlığını artırdı. Oltu Milli İslam Komitesi’nin gücünü kırmak için bir yandan Rus askerlerini Türklerin aleyhine kışkırtmalarına, diğer yandan Cemiyet Hayriye temsilcilerini hedef alan suikastlar planlamalarına neden oldu. Suikast girişimleri Haşimoğlu Yasin Bey’in gayretiyle önlenirken, Oltu Milli İslam Komitesi de Narman ve Tortum’daki katliam planlarını Er İcra Komitesi nezdinde yaptığı girişimlerle boşa çıkardı. Bu faaliyetler halkın Oltu Milli İslam Komitesi’ne duyduğu güveni ve desteği artırdı.

Oltu Milli İslam Komitesi silahlanmaya büyük önem verdi. Çünkü Rus ordusu çekilirken, Ermeni askerleri bölgede kalmayı sürdürüyordu. Ermeniler bu şekilde Oltu’da 250 kişilik tam teçhizatlı bir bölük meydana getirdiler. Bölük, Yüzbaşı Bagdayef tarafından idare ediliyordu. Ermeniler silahlı gücü ellerinde bulundurdukça kasaba ve şehirlerin yönetimini zamanla ele geçireceklerdi. Oltu Milli İslam Komitesi buna fırsat vermemek için silah teminine ağırlık verdi. Zenginler teşvik edilerek Rus ordusundaki Gürcü subay ve erlerinden silah ve cephane satın almaları sağlandı. Oltu’daki askeri depolar basılarak silah ve cephane temin edildi. Böylece kısa sürede Ermenilere denk bir kuvvet ortaya çıkarıldı. Komiteye bağlı silahlı güçler süvari ve piyade şeklinde sınıflandırılarak Tahirbeyzade [Yusuf Ziya Bey](#)’in komutana verildi.

Oltu Milli İslam Komitesi, yeterli silahlı kuvvete ulaştınca Ermenilerin saldırı ve hakaretlerine son vermek ve Oltu’nun yönetimini ele almak için 27 Ocak 1918’de harekete geçti. Öncelikle Ermeni bölük komutanı tutuklanarak Ermeni kuvvetleri başsız bırakıldı. Ardından Ermenilerin kontrolündeki askeri depolara el konuldu. Son olarak Ermeni askerleri silahsızlandırılarak sancak için tehdit unsuru olmaktan çıkarıldı. Ermenilerin silahlarını teslim etmeleriyle barış ortamı tesis edilse de uzun sürmedi. Narman, Şenkaya ve Olur’da Taşnak Ermeni çetelerinin Oltu Milli İslam Komitesi kuvvetlerine saldırmalarıyla iki taraf arasında muharebeler başladı. Sonuç itibarıyla çeteler ağır bir mağlubiyete uğratılırken Ermenilerin de sınır dışı edilmelerinin yolu açıldı. 12 Mart 1918 tarihi itibarıyla Ermeniler sınır dışı edilerek Oltu’da Türk hakimiyeti tesis edildi. Türk idaresinin tesisinden kısa süre sonra 25 Mart 1918’de Yarbay Mürsel Bey komutasındaki 5. Kafkas Tümeni, Oltu’ya girerek kırk yıllık işgal ve ayrılığa son verdi. Türk kuvvetleri ilerlemeye devam ederken [Yusuf Ziya Bey](#) de Oltu kaymakamlığına getirildi.

Oltu’nun kurtarılması Elviye-i Selase’nin kurtuluşu yolunda atılan ilk adımdı. Zira 3 Mart 1918’de imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması doğu vilayetlerinin yanı sıra Elviye-i Selase’nin de iadesini öngörüyordu. Oltu’yu kurtararak Elviye-i

Selase topraklarına giren Türk ordusu 5 Nisanda Sarıkamış'ı, 14 Nisanda Batum'u ve 25 Nisanda Kars'ı kurtardı.

Osmanlı hükümeti Elviye-i Selase kurtarıldıktan sonra önceliği mülki idarenin oluşumuna ve halk oylamasına verdi. Kars'a mutasarrıf vekili olarak Mülkiye Müfettişi Hilmi (Uran) Bey, Ardahan'a Şükrü (Kesebir) Bey, Oltu'ya da Necati Bey atandı. Halk oylaması ise 14 Temmuz 1918'de başlatılarak birkaç gün içinde sonuçlandırıldı. Anavatana katılım açık ara oyla tescillenirken, Oltulular da katılıma evet oyu verdiler. 11 Eylül 1918'de bölgenin yeni mülki yapısı belirlendi. Buna göre; Batum ve Kars livaları teşkil edilirken Oltu, Tavusker/Olur, Göle, Ardahan, Posof, Çıldır, Kars, Şüregel, Akbaba, Arpaçay/Zaruşat, Sarıkamış, Horasan, Kağızman ve Nahçıvan Kars livasına bağlandı.

Mütareke döneminde Elviye-i Selase'de ortaya çıkan milli teşkilatlanmaya "Şura Hareketi" adı verilmektedir. Hareketin merkezinde Kars İslam Şurası bulunuyordu. Kars İslam Şurası kuruluş felsefesi ve teşkilatı itibariyle Kars İslam Komitesi'nin devamı niteliğindedir. Kars'taki milli teşkilatlanma Ahıska, Ardahan, Iğdır ve Nahçıvan'dan nasıl ayrı mütalaa edilemezse, Oltu'daki teşkilatlanma da mülki ve coğrafi sebeplerin yanı sıra maruz kalınan tehlike itibariyle Kars'tan ayrı düşünülemezdi.

Kars İslam Şurası 5 Kasım 1918'de kuruldu. 14 Kasım'da yapılan ilk kongrede sekiz kişilik geçici heyet oluşturularak teşkilatlanma faaliyetlerine hız verildi. 30 Kasım'da başlayan ikinci kongreye ise muhtelif yörelerden 70 delege katılırken Oltu'yu Tahirbeyzade Yusuf Ziya Bey, Molla Bilal Bey ve Sami Bey temsil etti. Kongre sonucunda "Milli Şura Hükümeti" kurularak hükümetin üye sayısı 12'ye çıkarıldı. Hükümete Oltu'dan Molla Bilal Bey dahil edilirken, Sami Bey ise umumi katipliğe seçildi. Teşkilatlanma çalışmaları kapsamında Oltu, Ardahan, Kağızman ve Nahçıvan'da beşer kişiden oluşan Milli Şuraların kurulması kararlaştırıldı. Oltu teşkilatını kurmak üzere Tahirbeyzade Yusuf Ziya Bey'e yetki verildi. Yusuf Ziya Bey'in yanı sıra Şakirzade Ahmet Bey, Haşımzade Rüstem, Nazım ve Kara Cibozade Bahri Beyler de şurada yer aldılar. Oltu temsilcileri İkinci Ardahan Kongresi'nde de bulundular. Kongreye Oltu adına Tahirbeyzade Yusuf Ziya Bey, Şakiroğlu Ahmet ve Mehmet Ramiz Bey ile Olur'dan Haşimoğlu Rüstem Bey katıldı. Kongre'de Milli Şura Hükümeti'nin Cenubî Garbî Kafkas Hükümeti adını alarak bölgesel niteliğe kavuşması ve ayrıca Gürcistan ve Ermenistan'la mücadele edebilecek bir ordunun kurulması kararlaştırıldı. 18 Ocak 1919'da Cenubî Garbî Kafkas Hükümeti kurulurken Oltu da oluşumun içerisinde yer aldı. Oltu temsilcilerinden Molla Bilal Bey hükümetin sonraki Maliye Nazırı, Hafizzade Hüseyin Sırrı (Köycü) Meclis İdare Heyeti Reisi/Yönetim Kurulu Başkanı ve Sami Bey de iyi derecede Fransızca'ya vakıf olduğu için Hariciye Nezareti Başkatipliği görevine getirildi. Cenubî Garbî Kafkas Hükümeti'nin askeri teşkilatını kuvvetlendirmek amacıyla Oltu'dan iki bölük teşkil edilerek Kars'a gönderildi. Bölüklerden birinin komutanı Haşimoğlu Yasin Bey, ötekinin komutanı Tahir Bozkurt Bey idi. Mevsim kış olduğundan bölükler zorlu bir yolculukla Allahuekber dağına aşarak Kars'a ulaştı. Burada Muhlispaşa, Çakmak, Laz, Çukur, Merkez, Karadağ ve Arap tabyaların muhafazasına memur edildi.

İngiliz Kafkas Kuvvetleri Komutanı General Thomson, Cenubî Garbî Kafkas Hükümeti'ni ortadan kaldırmaya karar verirken 14 Mart 1919'da Gürcü ve Ermeni hükümeti temsilcileriyle bir araya gelerek toprak paylaşımı üzerinde anlaşma sağladı. Buna göre; Ardahan'ın kuzey kesimi, Ahıska, Ahılkelek, Borçalı, Gürcistan'a; Kars, Sarıkamış, Iğdır, Kağızman, Nahçıvan ve Oltu Ermenistan'a bırakıldı. Cenubî Garbî Kafkas Hükümeti 13 Nisan 1919'da ortadan kaldırıldı. Hükümetin Hariciye Nazırı Fahrettin Bey 17 Nisan 1919'da İtilaf devletleri temsilcilikleri ve Osmanlı hükümetine protesto telgrafları gönderdi. Protesto telgraflarında General Thomson'un halkın iradesini ve beşeriyetin yüksek değerlerini yok sayarak Türk hükümetine son verdiğine dikkat çekti. Esas itibariyle Cenubî Garbî Kafkas Hükümeti'nin dağıtılması Elviye-i Selase'nin Gürcü ve Ermeni işgal ve katliamlarına açık hale getirilmesi demektir. Hükümet

olmadığına göre her an yeni katliamlar yaşanabilirdi. Bölgede beklenen işgal hareketi Gürcü kuvvetlerinin 19 Nisan'da Ardahan'a saldırmalarıyla kendini gösterdi. Ahıska-Ardahan cephe hattını savunmakla görevli Server (Atabek) Bey, işgale engel olamayınca Gürcü kuvvetleri Ardahan'ı ele geçirerek Oltu sınırına dayandı.

Oltu İslam Komitesi/Oltu Milli Şurası, teşkilatlanma sürecinde üzerine düşen görevleri layıkıyla yerine getirdi. Kafkas Hükümeti dağıtılınca milli hükümetin kuruluş safhasında olduğu gibi yerel şura teşkilatlanmasına geri dönüldü. Oltu İslam Komitesi, hükümet dağıldığı için "Oltu İslam Terakki Komitesi" adını alarak Tahirbeyzade [Yusuf Ziya Bey](#)'in başkanlığında teşkilatlandı. Oltu İslam Terakki Komitesi, Oltu ve çevresinin Ermenistan'ın işgaline engel olmak, Ermenileri sancağa sokmamak ve Oltu'da bir halk idaresi teşkil etmek üzere çalışacaktı. Böylece Kars'ta açılan mücadele bayrağı Oltu'da dalgalanmaya devam etti.

İngiliz İşgal Komutanlığı, Ermenilere öncülük ederek onların Sarıkamış ve Göle'ye kadar ilerlemelerini sağladı. Bunun ardından Oltu ahalisinin tepkisini ve milli teşkilatlanmayı görmezden gelerek 3 Mayıs 1919'da Yüzbaşı Farel ve Yüzbaşı Folton emrinde bir müfrezeyi Oltu'yu gönderdi. İngilizlerin amacı kazayı işgal ederek Ermenistan'a bağlamaktı. İngiliz askeri temsilcisi Yüzbaşı Farel halkın Ermeni yönetimine karşı olduğunu görünce yeni bir teşkilatlanmaya gidilmesini ve Rumların da jandarmaya kayıt edilmesini istedi. Bu maksatla Oltu İslam Terakki Komitesi'ni dağıtarak kendini mutasarrıf ilan etti. Yüzbaşı Farel, yeni yönetimi kurmak için Türklere beş, Rumlardan da bir üye tayin etti. Mehmet Ramiz Bey'i başkanlığa, Şakiroğlu Ahmet, Tahirbeyzade [Yusuf Ziya Bey](#), İzzet Bey, Mebus Ahmet Efendi ile Rumlardan Narmanlı Kırkor/Korkor'u üyeliğe atayarak Oltu Meclis-i İdare adıyla yeni bir teşkilat ihdas etti. Yüzbaşı Farel, bununla da yetinmeyerek Rum köylerine yaptığı ziyaretlerle onları silahlanmaya teşvik ederek iki toplum arasında çatışma çıkarmaya çalıştı. Yüzbaşı Farel yaptıklarının yakında sonuç vereceğini ve Türk teşkilatının dağılacağını düşünerek mayıs ayı ortasında Kars'a döndü. İngilizlerin teşviklerine aldanan Rumlar kısa süre içinde Türklere saldırmaya başladılar. Gürcü kıyafetlerine bürünen Rum çeteleri Göle'de ve bilahare Oltu'ya yakın köylere saldırdı. Mehmet Ramiz Bey Oltu Kaymakamı ünvanıyla, 7 Mayıs 1919'da Fahrettin Erdoğan Bey'e gönderdiği telgrafta, Yüzbaşı Farel'in Rumları silahlandırdığı ve Türklere saldırmaları hususunda teşvik ettiğine dikkat çekerek İtilaf devletleri nezdinde girişimde bulunulmasını talep etti. Ermenilerin saldırı ve katliamları ise Ermeni komutanlarından Mazmanof'un Göle'ye yerleşmesiyle yeni bir boyut kazandı. Ermeni kuvvetleri Göle'nin köyleri ile Oltu'ya bağlı Kosor/Akşar nahiyesinin hemen hemen bütün köylerine saldırarak mal, hayvan, nakit para ve kıymetli eşyaları gasp ettikleri gibi ahaliden yaklaşık 500 kişiyi de katletti. Bu vahşetten kaçarak Oltu'ya gitmeye çalışan muhacir kafilesi ise Nigek köyü yakınında saldırıya uğradı. Kafileden iki yüzü aşkın erkek, kadın ve çocuk öldürüldü. Bu cinayetler Ermeni komutanlarından Mazmanof ve Mirmanof ile Oltulu Kör Artin'in oğlu Murad, Muşlu Pulos ve Aşbidros adındaki çeteciler tarafından işlendi.

Oltu İslam Terakki Komitesi, Yüzbaşı Farel'in ihdas ettiği idare şeklini kabul etmiş gibi görüldü. Yüzbaşı Farel'in Oltu'dan ayrılmasını takiben gelişen siyasi ve askeri şartları dikkate alarak 25 Mayıs 1919'da Oltu Meclis-i İdare fesih edildi. Yerine Oltu Şura Hükümeti kurularak başkanlığına yeniden Tahirbeyzade [Yusuf Ziya Bey](#) getirildi. Oltu Şura Hükümeti, esasen Ermeni ve Rum katliamlarını durdurmak ve İngiliz-Ermeni siyasi ittifakını sonuçsuz bırakmak üzere kuruldu.

Oltu Şura Hükümeti'nin kuruluşu İngilizlerin ve Ermenilerin tepkisine neden oldu. İngiliz ve Ermeni temsilcileri zaman zaman Oltu'ya gelerek şehrin idaresinin Ermenistan'a bırakılması için Oltu Şura Hükümetine baskı yaptılar. Bu yöndeki ilk girişim 1 Haziran 1919'da yapıldı. Kosor/Akşar yoluyla üç subay, kırk asker ve yirmi jandarmadan müteşekkil Ermeni askeri heyeti, Oltu'ya gelerek Oltu Hükümetini teşkil etmek istemişlerse de Oltu Şura Hükümeti temsilcileri gelenleri

ancak misafir olarak addedeceklerini ve bölgenin Ermenistan'a bırakıldığına dair kendilerine bir tebligat yapılmadığını diplomatik bir dille ifade ederek teklifi geri çevirdiler. Ayrıca ahalinin onayı alınmadan böyle bir şeye tevessül edilemeyeceğini beyanla Ermeni heyetinin geri dönmesini sağladılar. İki hafta sonra bir başka Ermeni kuvveti Oltu'ya geldiyse de Oltu Şura Hükümeti tarafından aynı şekilde muamele edilerek geri gönderildi. Bu şekilde sonuç alamadıklarını gören Ermeniler, Göle'de İslam ve Ermenilerden mürekkep bir heyeti Oltu'ya göndererek ahalinin işgale muhalefet etmemesini istediler. Oltulular teklife heyeti tutuklayarak mukabelede bulundu. Ağustos 1919'da Ermenistan hükümetinin temsilcisi Rum kökenli Paşalof'un başkanlığında bir heyet Oltu'ya geldi. Paşalof kendini Oltu Mutasarrıfı olarak tanıtarak şehrin idaresini teslim almaya geldiğini söyledi. Bunun üzerine hükümet temsilcileri görüşmeyi daha fazla uzatmadan Ermeni heyetini arabalara bindirerek Göle'ye gönderdi. Ermeni heyetinin ardından İngiliz askeri temsilcisi Yüzbaşı Pressol Oltu'ya gelerek, yörenin Ermenistan'a bırakıldığını içeren bir nota verdi. Hükümet notaya verdiği cevapta; Oltu'yu, Ermenilere veya başka bir millete vermeyeceklerini yazılı olarak bildirdi. Bu arada halk da toplanarak yöreyi Ermenilere bırakmayacaklarını hep bir ağızdan dile getirdi. Oltu Şura Hükümeti, Amerikan heyeti eliyle halka yiyecek yardımı yapılmasına da müsaade etmedi. Bu tavrın sebebi her yiyecek getiren arabanın arkasından birkaç Ermeni ve Rum'un geleceği ve bu suretle düşmanların silahla giremediği Oltu'ya yiyecek yardımı bahanesiyle girebilecekleri yönündeki düşüneydi.

Oltu Şura Hükümeti, İngiliz ve Ermenilerle olduğu kadar iç sorunlarla da uğraşmak zorunda kaldı. Bunların başında Eyüp Paşa meselesi geliyordu. Pasinler'de aşiret reislerinden olan Eyüp Paşa, Oltu Hükümeti'ne yardım için Bardız cephesine gelmişti. Kendisine depoda bulunan iki toptan biri verildi. Fakat ilerleyen zamanlarda hükümetin emir ve ilkelerine uymadı. Bunun üzerine hükümetin kararıyla hudut dışına çıkarılarak Oltu'daki faaliyetine son verildi. İkinci sorun Ebulhindili Cafer Bey'den kaynaklanmıştır. Cafer Bey 28 Ocak 1919'da Yarbay Halit Bey'in emriyle bir süre Göle cephesinde görevlendirilmişti. Bilahare Erzurum'a dönen Cafer Bey, burada sorunlar yaşayınca tekrar Oltu'ya gelerek Ermenilere karşı mücadeleye katılacağını beyan etti. 2 Haziran 1919'da kendisine bir top verilerek yeniden Göle cephesine gönderildi. Fakat Cafer Bey bir süre sonra hükümetin talimatlarına aykırı hareket etmeye başladı ve cepheyi terk ederek Oltu'ya yerleşti. Bu suretle iki taraf arasında sürtüşme başladı. Nihayet çatışma çıktığı gün Oltu'da bulunan Türk subayları Cafer Bey'i ve adamlarını yanlarında götürerek sorunu büyümeden önlediler. Üçüncü sorun Kosorlu İzzet (Bozkurt) Bey'in milli menfaatler aleyhine çalıştığı iddiasıyla hükümet tarafından tutuklanmasıydı. Bu sorun Haşimoğlu Yasin Bey'in araya girmesiyle çözüldü.

Oltu Şura Hükümeti'nin teşkilatlanmaya yönelik çabaları geniş bir alana yayıldı. Hükümet edebilmek adına yeni usul ve esaslar belirlendi. Bunun başında Makâsat-ı Aliyye Programı'nın hazırlanması geliyordu. Program Oltu İslam Terakki Komitesi tarafından 12 Kasım 1919'da kaleme alındı. Komite programda; Elviye-i Selase'de egemenliği sağlamak ve Türkiye'ye bağlanmak, halkı dış saldırılardan korumak, milli talepleri Barış konferansına bildirmek üzere Avrupa'ya heyetler göndermek ve Oltu Sancağı adına seçimleri yapmak üzere hedefler ortaya koydu. Bülent Tanör'ün Misak-ı Milli olarak nitelendirdiği program, Komite tarafından hükümet programı haline getirilmek üzere 21 Şubat 1920'de toplanan kongreye sunuldu. Kongre 58 üyenin katılımıyla Mümtaz Cahid Bey'in başkanlığında açıldı. Kongre programı kabul ettiği gibi, komitenin fırkaya dönüşümünü onayladı. Fırka liderliğine Tahirbeyzade [Yusuf Ziya Bey](#)'i seçti. Programı hayata geçirecek makamların başında mutasarrıflık geliyordu. Hükümet mutasarrıflığın görev ve yetkilerini Nizamname-i Mahalli adıyla 27 Aralık 1919 tarihli toplantısında yeniden tanzim ederek yürürlüğe soktu. Hükümet, vergide öşür usulünü benimsedi. Buna mukabil resmi görevlisi bulunmuyordu. Köylü bedelini kendiliğinden tahıl veya nakden getiriyordu. Hükümetin ihtiyaçları ve memur maaşları ambarlardan erzak ile halktan toplanan paralarla

karşılıyordu. Oltu Şura Hükümeti'nin üzerinde durduğu diğer konu silahlı kuvvetler oluşturmaktı. Ermeni ve Gürcü saldırıları karşısında halkı korumak ve bölge üzerinde hâkimiyet tesis edebilmek için etkili bir kuvvete ihtiyaç vardı. Cenubî Garbî Kafkas Hükümeti zamanında milis kuvvetleri halktan ve esaretten dönen askerlerin silahaltına alınmasıyla temin ediliyordu. Oltu ahalisinin tamamı silahlı kuvvetlerin tabii üyesi kabul edilse de Oltu Şura Hükümeti 27 Nisan 1920'de Ahz-ı Asker Talimatnamesi'ni çıkararak bu yöndeki faaliyetleri düzene ve resmiyete kavuşturdu.

1920 yılının başlarında Ermeni saldırıları Oltu'yu hedef almaya başladı. Oltu'ya bağlı Olur kazası dahilinde 22 köy tahrip edildi ve ahaliden 2.832 kişi feci surette katledildi. 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa, Ermenilerin Oltu'ya saldırmalarını önlemek maksadıyla tümen komutanı Yarbey Halit Bey'i Oltu'ya gönderdiği gibi, 22 Mart 1920'de Ermenistan Hükümetine nota vererek saldırıları durdurmasını istedi. Bu gelişmeler Türkiye'den ayrı hayat ve istiklalın garanti altına alınamayacağı görüşünün ağırlık kazanmasına ve dolayısıyla Oltu'nun Türkiye'ye ilhakının gündeme gelmesine neden oldu. Mebusan Meclisi seçimleri bu hususta bir çıkış ve ümit kapısı olarak değerlendirildi. Bu sebeple Mart 1920'de Haşimoğlu Yasin Bey ve Rüstem (Acar) Bey hem ilhak için murahhas, hem de İstanbul'da açılan Meclisi Mebusana mebus seçildi. Oltu Şura Hükümeti 11 Mart 1920'de "Dersaadet'te Meclis-i Mebusan Riyaseti Celilesine" hitaben hazırladığı tezkirede; Oltu mebusluklarına Yasin ve Rüstem beylerin seçtikleri belirterek Elviye-i Selase'nin Osmanlı camiasına kabulünü istedi. Oltu Şura Hükümeti'nin Türkiye ile birleşme çabaları diğer yöreler için de örnek oldu. Öyle ki Oltu ile beraber Kars, Akbaba, Çıldır Şüregel ve Kağızman Şura liderleri Erzurum'dan Mebusan Meclisi'ne gönderdikleri telgrafta Osmanlı camiasıyla birleşme arzusunu dile getirdiler.

Milletvekilleri Mebusan Meclisi'ne katılmak üzere Erzurum'a ulaştıklarında Kazım Karabekir Paşa'dan İstanbul'un işgal edildiği haberini alarak seyahatlerini bir süre ertelediler. Rüstem Bey, Erzurum'da Yasin Bey'le beraber bazı ortak ziyaretler gerçekleştirdikten sonra Oltu'ya dönerken, Yasin Bey Erzurum'da beklemeye ve Ankara'da yeni meclisin açılmasına yönelik girişimleri takip etmeye karar verdi. Yasin Bey, TBMM'nin açılışının ardından Oltu Şurası'ndan aldığı yetkiyle meclise katılmak üzere Ankara'ya hareket etti.

TBMM'nin 17 Mayıs 1920 tarihli oturumunda Yasin Bey'in milletvekilliğinin tasdiki, Oltu Şura Hükümeti'nin feshi ve TBMM'ye katılma kararı gündeme alındı. Hamdullah Subhi Bey ilk konuşmayı yaparak gerek Yasin Bey'in gelişini, gerekse Oltu Şura Hükümeti'nin Türkiye'ye katılımını, amaç birliğini sağlamlaştıran bir hareket olarak değerlendirdi. Anadolu dahilinde vücuda getirilen hareketin ilk büyük başarısı olarak nitelendirdi. Konuşmanın ardından katılım oya sunuldu ve genel kurul tarafından oybirliğiyle kabul edildi. Yasin Bey, oylamanın ardından kürsüye gelerek; Rusya yıkıldıktan sonra, Elviye-i Selase'nin ve bilhassa Oltu Sancağı'nın memleketi kurtarmak ve ahalisini imhadan muhafaza etmek için Osmanlı ordusu gelinceye kadar kendini idare ettiğine dikkat çekti. Cenubî Garbî Kafkas Hükümeti yıkıldıktan sonra Oltu'nun diğer kazaların merkezi haline gelerek bir hükümet teşkil ettiğini ve bütün gücüyle çalıştığını ifade etti. Elviye-i Selase ahalisinin emelinin Osmanlı bayrağı altında yaşamak olduğunu, Oltu Sancağı her ne kadar kendini idare ediyorsa da istikbalini ve hayatını Türkiye'nin istikbal ve saadetinde gördüğünü beyan etti. Yasin Bey'i takiben Miralay Refet Bey ve Erzurum milletvekili Süleyman Necati Bey kürsüye geldi. Süleyman Necati Bey, konuşma yapmayacağını yalnız zor günlerde Oltu Sancağı'nın idaresini üzerine alan ve kıymetli hizmetlerde bulunan Tahirbeyzade Yusuf Ziya Bey'in Oltu mutasarrıflığına tayin edilmesini teklif etti. Oturumun sonunda Yasin Bey'in milletvekilliği -Rüstem Bey'in meclise katılımı 2 Ağustos 1920'de mümkün olabilmiştir- Oltu Sancağının Türkiye'ye ilhaki ve Yusuf Ziya Bey'in Oltu Mutasarrıflığına tayini kabul edildi. Böylece iki yıldan beri çekilen sıkıntıların mükâfatı alınmış oldu. Oltu Hükümeti fesih kararı alırken bunu bütün Elviye-i Selase için yaptığını beyan ediyordu. Dolayısıyla TBMM Oltu'nun katılımını kabul etmekle aynı zamanda Oltu Hükümeti'nin işgal altındaki topraklarını da kurtarmayı

üzerine almış oluyordu. Başka bir ifadeyle Oltu'nun katılımı Türkiye'nin Elviye-i Selase'ye yönelik hak iddialarını sürdürmesine haklı bir zemin hazırlamıştır. Zira gizli oturumda Oltu'nun "Elviye-i Selase" adına ilhak edilmesi boşuna değildi. Bu gelişmenin ardından önce Batum milletvekilleri, doğu harekâtından sonra da Ardahan ve Kars vekillerinin TBMM'ye katılımları kabul edilmiştir.

Selçuk URAL

KAYNAKÇA

ALLEN, W.E.D., Paul MURATOFF, **1828-1921 Türk Kafkas Sınırdaki Harplerin Tarihi**, Ankara 1966.

Anadolu ve Rumeli'de Gerçekleştirilen Ulusal ve Yerel Kongreler ve Kongre Kentleri Bibliyografyası, II, TBMM Yayını, Ankara 1993

ANWELLER, Oskar, **Rusya'da Sovyetler (1905-1921)**, Çev: Temel Keşoğlu, İstanbul 1990.

ARSLANOĞLU, Cem Ender, **Cenubigarbi Kafkas Hükümeti Muvakkata-i Milliyesi**, Ankara 1986.

ASLAN, Betül, **Kardaş Kömeği (Yardımları) ve Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi**, Ankara 2000.

AYDOĞAN, Erdal, "Oltu Şura Hükümeti Reisi Yusuf Ziya Bey", **Ardahan Kongreleri Uluslararası Sempozyumu Bildirileri**, Ardahan 2019.

BADEM, Candan, **Çarlık Yönetiminde Kars, Ardahan, Artvin**, İstanbul 2018.

BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılâp Tarihi**, III/4, Ankara 1983.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı, II, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara 1993.

DAYI, Esin, **Elviye-i Selase'de (Kars, Ardahan, Batum) Milli Teşkilatlanma**, Erzurum 1997.

ERDOĞAN, Fahrettin, **Türk Ellerde Hatıralarım**, Ankara 1954.

Ermeni Komitelerinin Emelleri ve İhtilal Hareketleri, Hazırlayan: Mehmet Kanar, İstanbul 2001.

GOLOĞLU, Mahmut, **Üçüncü Meşrutiyet**, İstanbul 2010.

GÖKDEMİR, Ender, **Cenûb-i Garbî Kafkas Hükümeti**, Ankara 1989.

HANGÜL, Nesrin, "Kurtuluştan Sonra Kars'ta Türk Yönetiminin Tesisi", **Türkiye Günlüğü**, Sayı:144, (Ankara 2020).

KARABEKİR, Kazım, **Doğunun Kurtuluşu**, Erzurum 1990.

KARABEKİR, Kazım, **Ermeni Mezalimi**, İstanbul 2000.

KILIÇ, Selami, "Oltu'nun İşgali, Kurtuluşu ve Anavatan'a Katılımı (1878-1920)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı:94, (Ankara 2017).

KILIÇ, Selami, **Türk-Sovyet İlişkilerinin Doğuşu**, İstanbul 1998.

KIRZIOĞLU, Fahrettin, **Kars Tarihi, I**, İstanbul 1953.

KIRZIOĞLU, Fahrettin, **Edebiyatımızda Kars**, İstanbul 1958.

KIRZIOĞLU, Fahrettin, **Milli Mücadelede Kars**, İstanbul 1960.

KIRZIOĞLU, Fahrettin, **Kars İli ve Çevresinde Ermeni Mezalimi**, Ankara 1970.

KURAT, Akdes Nimet, **Türkiye ve Rusya**, Ankara 1990.

KURAT, Akdes Nimet, **Rusya Tarihi, Başlangıcından 1917'ye Kadar**, Ankara 1993.

Oltu Şura Hükümeti ve Yasin Haşimoğlu'nun Hatıraları, Hazırlayan Erdal Aydoğan, Erzurum 2013.

ORTAYLI, İlber, "Çarlık Rusyası Yönetiminde Kars", **Tarih Enstitüsü Dergisi**, Sayı: IX (Ayrı Basım), İstanbul 1978.

Osmanlı Belgelerinde Ermeni İsyanları (1909-1916), IV, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2009.

ŞAHİN, Enis, **Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları (1917-1918)**, Ankara 2002.

TANÖR, Bülent, **Türkiye'de Kongre İktidarları (1918-1920)**, İstanbul 2002.

TURP, Muharrem, "Cenubî Garbî Kafkas Hükümeti Muvakkata-i Milliyesi'nin Kuruluşu", **Kars ve Güney Kafkasya Tarihi Yazıları** (Editör: Muharrem Turp), İstanbul 2019.

URAL, Selçuk, **Mondros Mütarekesi ve Doğu Vilayetleri**, İstanbul 2008.

YERASİMOS, Stefanos, **Türk-Sovyet İlişkileri**, İstanbul 2000.

28/11/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/oltu-sura-hukumeti/?pdf=3425> adresinden erişilmiştir